

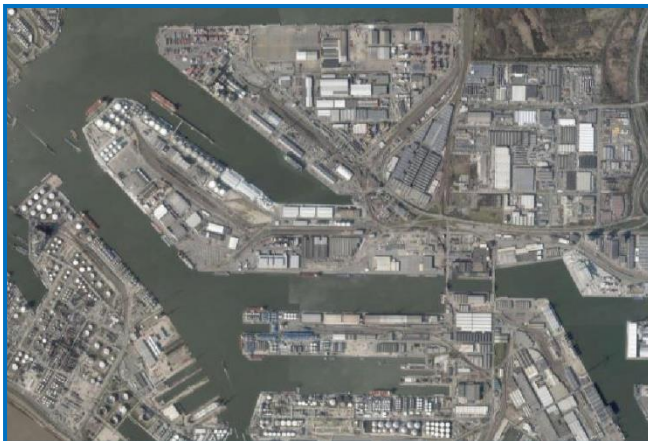

ARCHEOLOGIE • BOUWHISTORIE

ARCHEOLOGIENOTA: VERSLAG VAN RESULTATEN

ANTWERPEN, LEOPOLDDOK

A. DEVROE
APRIL 2021

COLOFON

Project

Archeologienota – Antwerpen, Leopolddok

Opdrachtgever

SEA-MOL Tank Terminal nv
Skaldenstraat 1
B-9042 Desteldonk

Opdrachtnemer

Annika Devroe Archeologie & Bouwhistorie bv
Langeneikenstraat 3
3582 Koersel
0472/59.31.41
annika.devroe@gmail.com
BE 0680.617.128

Erkende archeoloog: Annika Devroe, OE/ERK/Archeoloog/2015/00085

© 2021 Annika Devroe Archeologie & Bouwhistorie bv

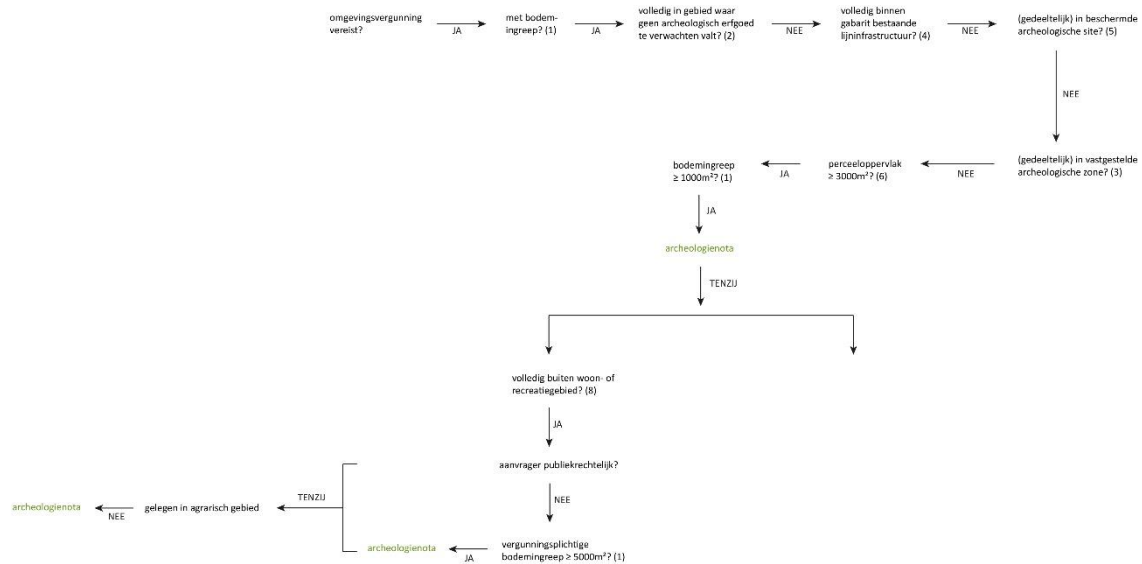
Annika Devroe Archeologie & Bouwhistorie bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen worden in een geautomatiseerd gegevensbestand, en/of openbaar gemaakt worden in enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie of enige andere wijze, zonder voorafgaandelijk toestemming van de opdrachtgever.

INHOUD

Inhoud	0
1. Inleiding	1
2. Bureauonderzoek	2
2.1. Beschrijvend gedeelte	2
2.1.1. Administratieve gegevens	2
2.1.2. Onderzoeksopdracht	3
2.1.3. Werkwijze en strategie	4
2.2. Assessmentrapport	5
2.2.1. Huidige toestand	5
2.2.2. Geplande werken	5
2.2.3. Landschappelijke ligging	7
2.2.4. Historische beschrijving	9
2.2.5. Synthese: datering en interpretatie van het onderzochte gebied	14
2.2.6. Afweging noodzaak verder onderzoek	14
2.3. Samenvatting	14
3. Bibliografie	16
3.1. Literatuur	16
3.2. Websites	16
4. Figurenlijst	17

1. INLEIDING

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen waarbij de voorwaarden voldoen aan art. 5.4.1. van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013.

Figuur 1: Beslissingsboom in functie van huidig project.

2. BUREAUONDERZOEK

2.1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

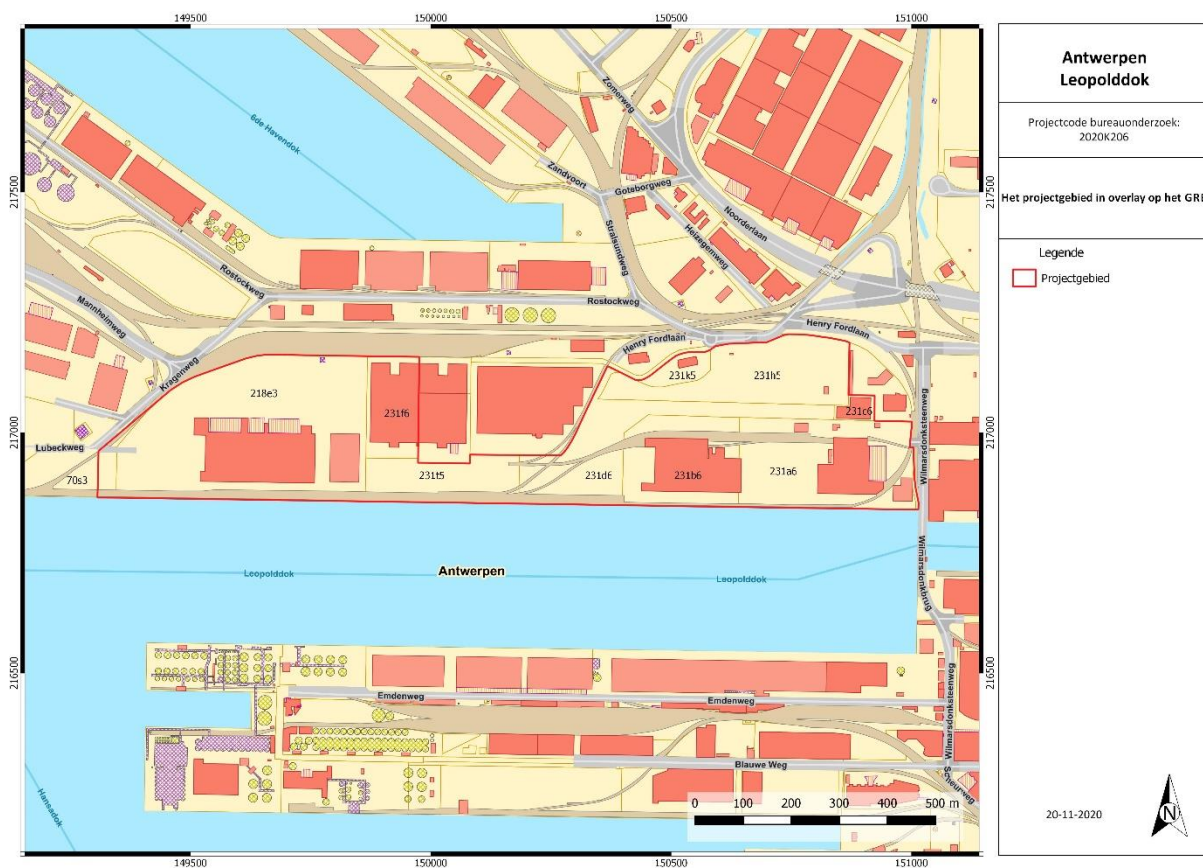
Projectcode: 2020K206

Locatie: Provincie Antwerpen, Antwerpen, Kragenweg – Henry Fordlaan – Wilmarsdonksteenweg

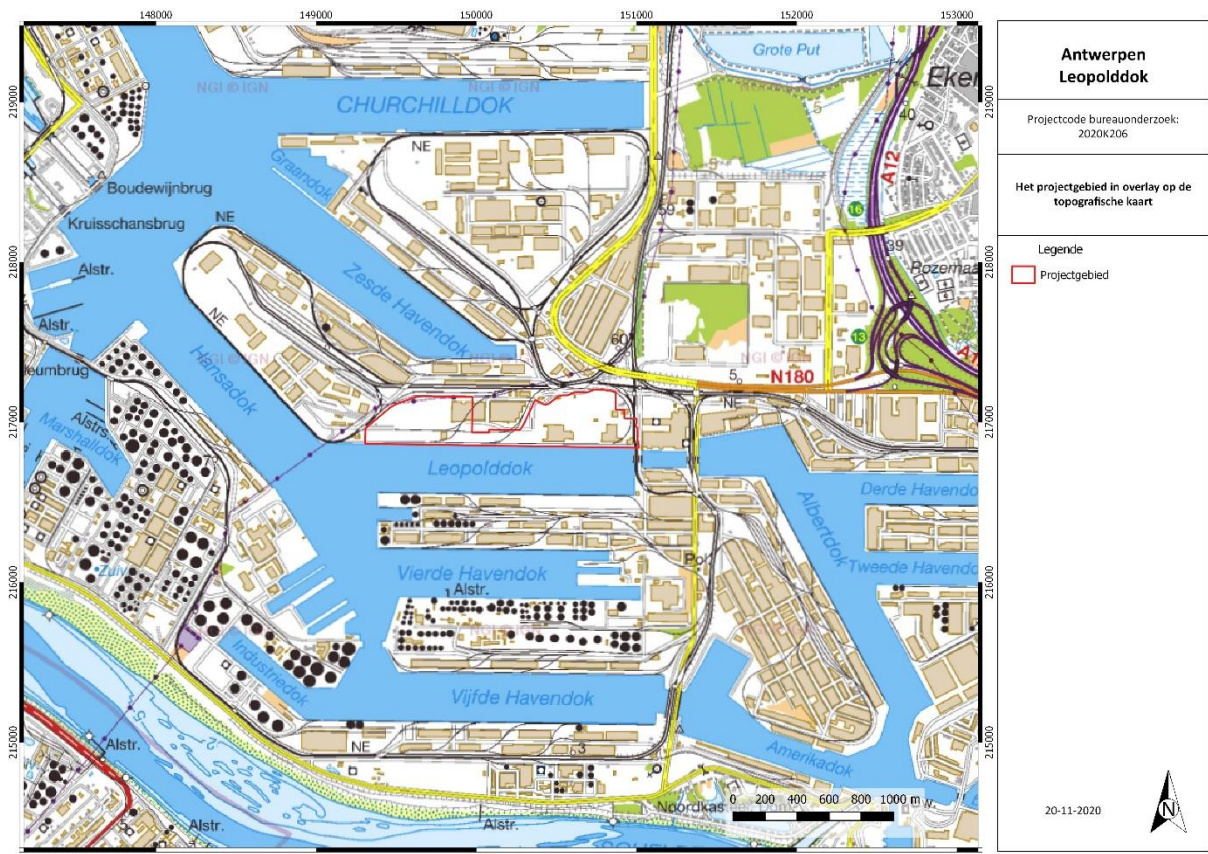
Bounding box: punt 1 (NW) X 149293,455 Y 217223,530
punt 2 (ZO) X 151013,759 Y 216840,047

Kadaster: Antwerpen, afd. 15, sectie B, perceel 70s3 (partim); sectie C, percelen 218e3, 231a6, 231b6, 231c6, 231d6, 231f6, 231h5, 231k5, 231t5,

Oppervlakte projectgebied: ca. 410.990 m²

Figuur 2: Het GRB met het onderzoeksgebied in overlay. © AGIV

Figuur 3: Topografische kaart 1:50000 met aanduiding projectgebied. © NGI 2019

Naam van alle betrokken actoren: Annika Devroe (erkende archeoloog, veldwerkleider met ervaring in archeologisch bureauonderzoek)

Naam van alle personen buiten het project die geraadpleegd werden: nvt

2.1.2. ONDERZOEKSOPDRACHT

Het bureauonderzoek heeft tot doel om zonder ingreep in de bodem maar op basis van de bestaande informatie (landschappelijk, historisch, archeologisch) na te gaan in hoeverre er archeologische resten aanwezig kunnen zijn binnen de grenzen van het projectgebied. Er wordt een beschrijving gemaakt van de geplande werken waarvoor een vergunning wordt aangevraagd, van de uitvoeringswijze ervan en van de impact op het bodemarchief.

Volgende onderzoeksvragen worden in dit bureauonderzoek (Verslag van Resultaten) behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen (landschappelijk, historisch, archeologisch) over het archeologische potentieel van het terrein?
- In welke zones is verder vervolgonderzoek noodzakelijk indien archeologisch erfgoed potentieel aanwezig is en bedreigd wordt ten gevolge van de geplande ingrepen?

Op basis van de resultaten wordt een gemotiveerd advies verleend of er al dan niet verder archeologisch vooronderzoek moet uitgevoerd worden, inclusief de methodiek daarvoor. Deze wordt beschreven en uitgewerkt in het Programma van Maatregelen.

Er zijn geen randvoorwaarden.

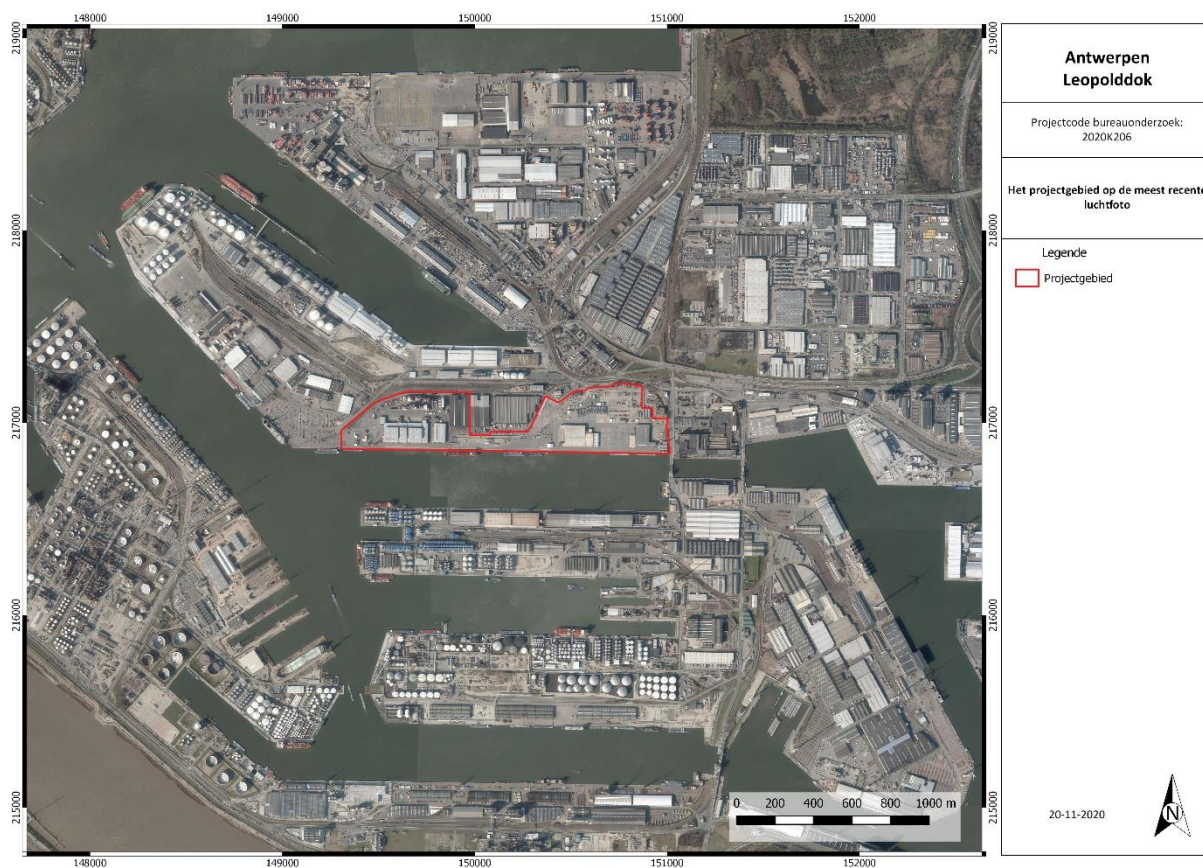
2.1.3. WERKWIJZE EN STRATEGIE

Op basis van het Digitaal Hoogtemodel en de topografische kaart uit 1860-1873 kon vastgesteld worden dat het projectgebied opgehoogd werd. Gezien de toekomstige werken niet dieper gaan dan deze ophoging, werd geopteerd voor een bureauonderzoek met beperkte samenstelling. Verder onderzoek van het terrein in het kader van de toekomstige werken zal namelijk niet leiden tot kenniswinst. Naast de bespreking van de bodemingreep worden enkel de gegevens met betrekking tot de ophoging weergegeven. Het gaat enerzijds om het Digitaal Hoogtemodel en anderzijds om enkele topografische kaarten, luchtfoto's en literatuur die deze ophoging bevestigt. De andere bodemkundige en landschappelijke gegevens werden niet besproken, net als de cartografische bronnen en de vondstlocaties uit de Centrale Archeologische Inventaris.

2.2. ASSESSMENTRAPPORT

2.2.1. HUIDIGE TOESTAND

Het onderzoeksgebied is gelegen in Antwerpen, ten noordwesten van het stadscentrum. Het terrein grenst in het noordwesten aan de Kragenweg, in het noorden aan de spoorweg en Henry Fordlaan en in het oosten aan de Wilmarsdonksteenweg. Ten zuiden grenst het projectgebied aan het Leopolddok. Het terrein is volledig bebouwd en verhard.

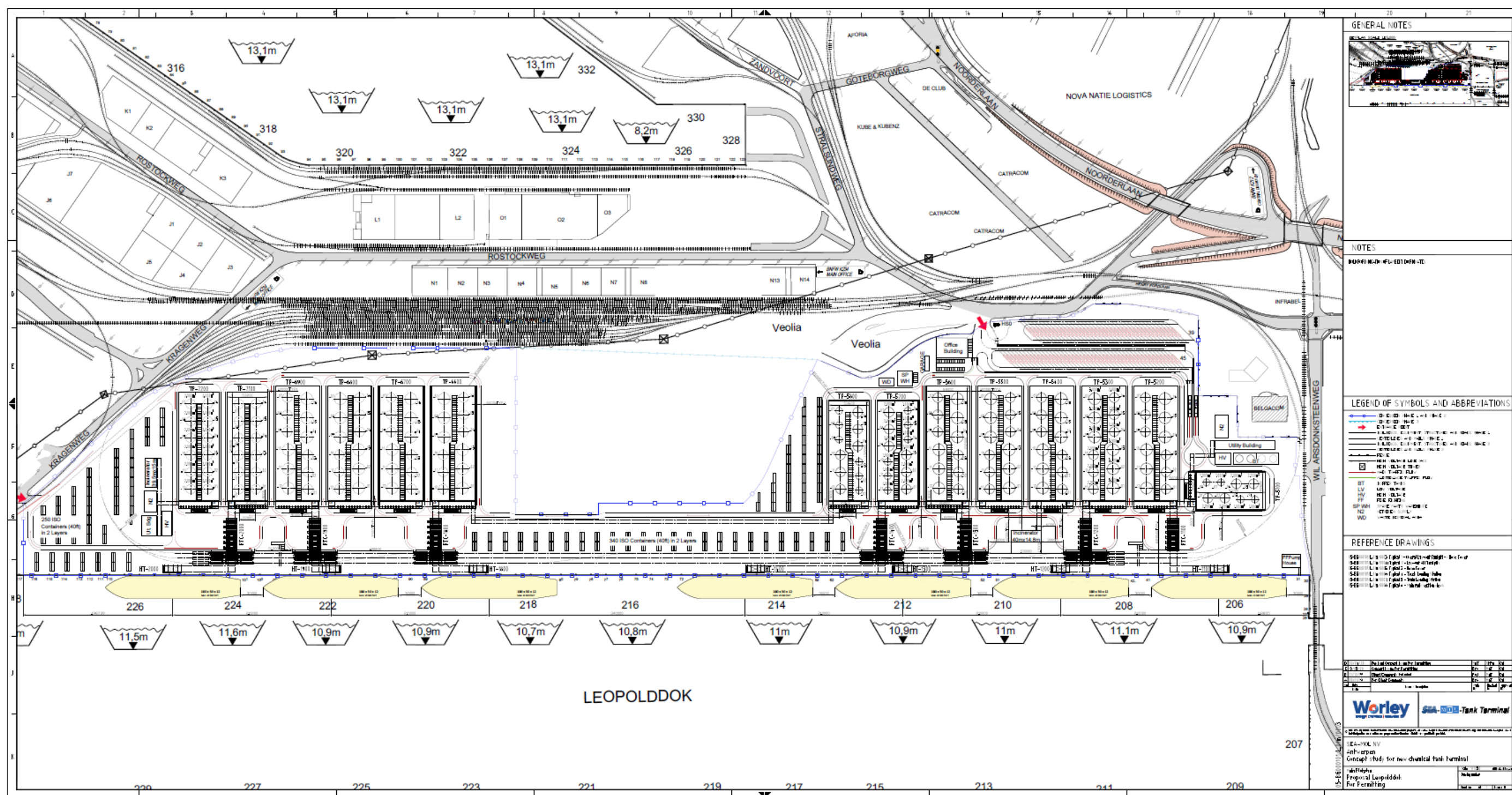
Figuur 4: Meest recente luchtfoto met aanduiding van het onderzoeksgebied. © Geopunt Vlaanderen

2.2.2. GEPLANDE WERKEN

De huidige aanvraag omvat de sloop van de aanwezige gebouwen binnen het projectgebied. Deze sloop zal in verschillende fases gebeuren. De gebouwen zullen gesloopt worden tot een diepte van 2,5 m. Indien er kelders aanwezig zijn zullen deze ook uitgebroken worden en zal de uitgravingsdiepte ca. 3,5 m bedragen.

De verharding wordt enkel uitgebroken waar dit nodig is voor de tankparken, pompplaten of laadzones.

Na de sloopwerken wordt het terrein terug vlak gemaakt op bestaand niveau. Er worden geen bijkomende nivelleringswerken voorzien.

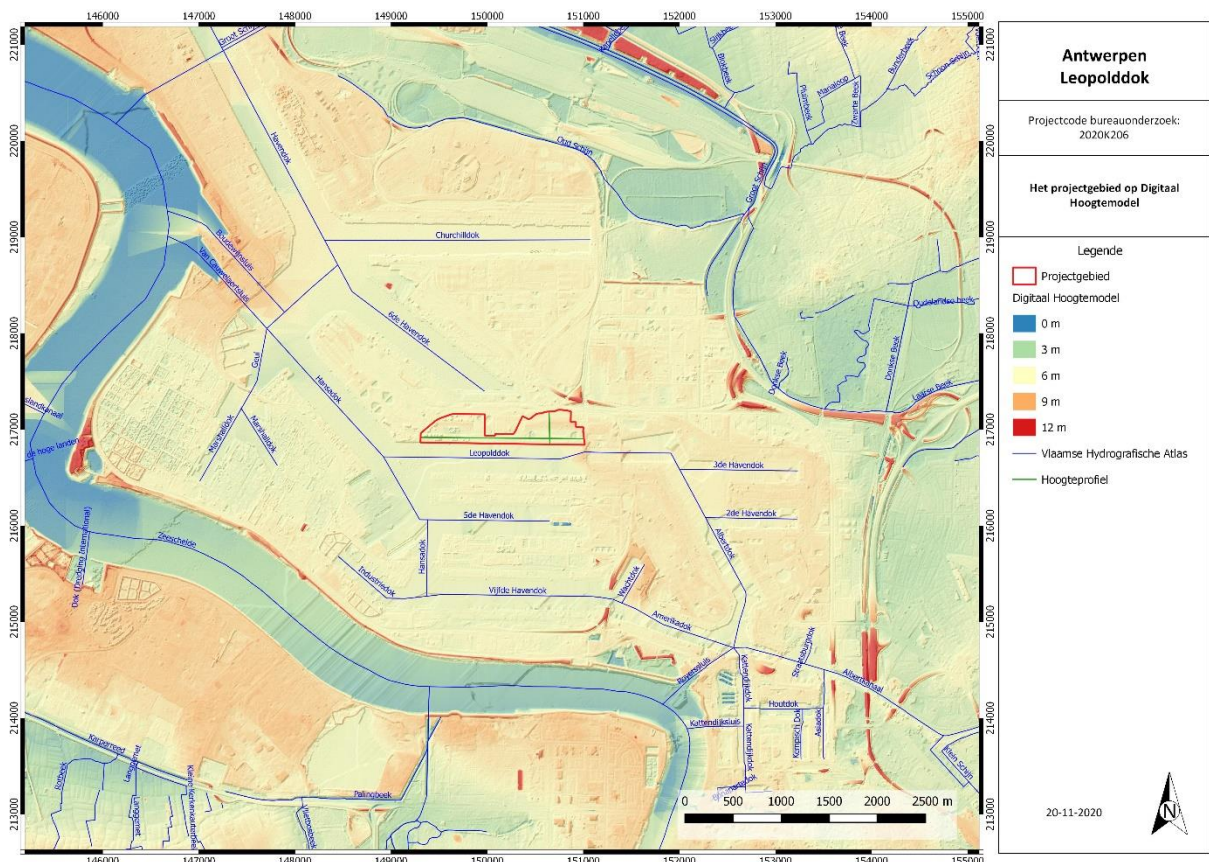

Figuur 5: Ontwerpplan nieuwe toestand na de sloop (maakt geen onderdeel uit van de huidige aanvraag waarbij enkel gesloopt zal worden).

2.2.3. LANDSCHAPPELIJKE LIGGING

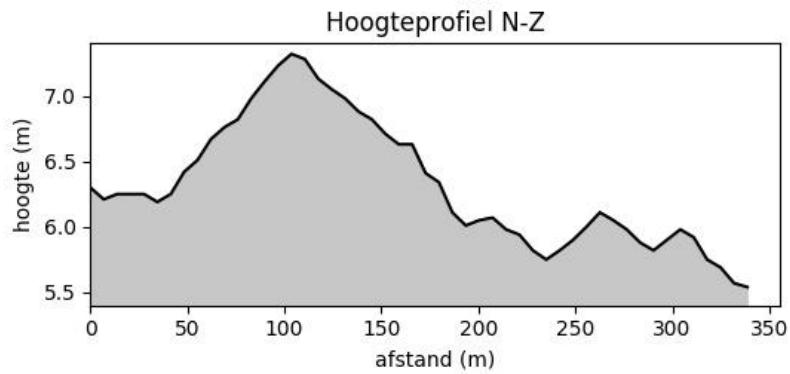
Op basis van het Digitaal Hoogtemodel en toegevoegde hoogteprofielen kan men vaststellen dat de hoogte varieert tussen 5,8 m en 7,3 m TAW met enkele uitschieters. De Zeeschelde stroomt op ca. 1,8 km ten zuidwesten en 2,2 km ten zuiden van het projectgebied. Het Oud Schijn bevindt zich op ca. 2,1 km ten noorden en het Groot Schijn op ca. 2 km ten noordoosten van het terrein.

Op basis van de topografische kaart uit 1860-1873 (zie *infra*) en het Digitaal Hoogtemodel kan men stellen dat het onderzoeksgebied in een zone ligt die hoger gelegen is dan de omgeving. Dit heeft te maken met de uitbreiding van de haven en de constructie van nieuwe havendokken waarbij de gronden in de Scheldevallei opgespoten werden (zie *infra*). Oorspronkelijk lagen deze poldergronden op ca. 1 m TAW¹ wat wijst op een ophoging van ca. 5 – 6 m.

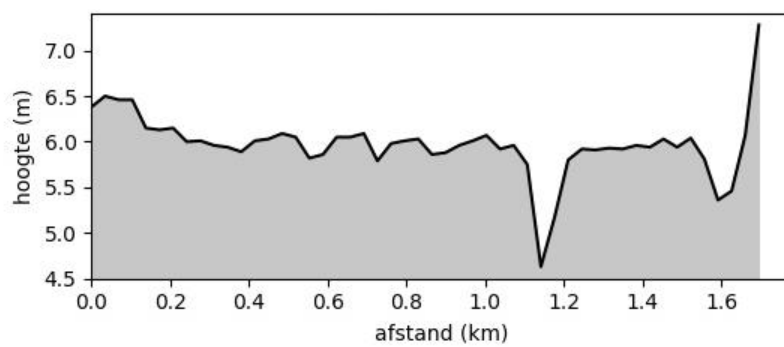

Figuur 6: Digitaal Hoogtemodel met aanduiding plangebied. © Geopunt Vlaanderen

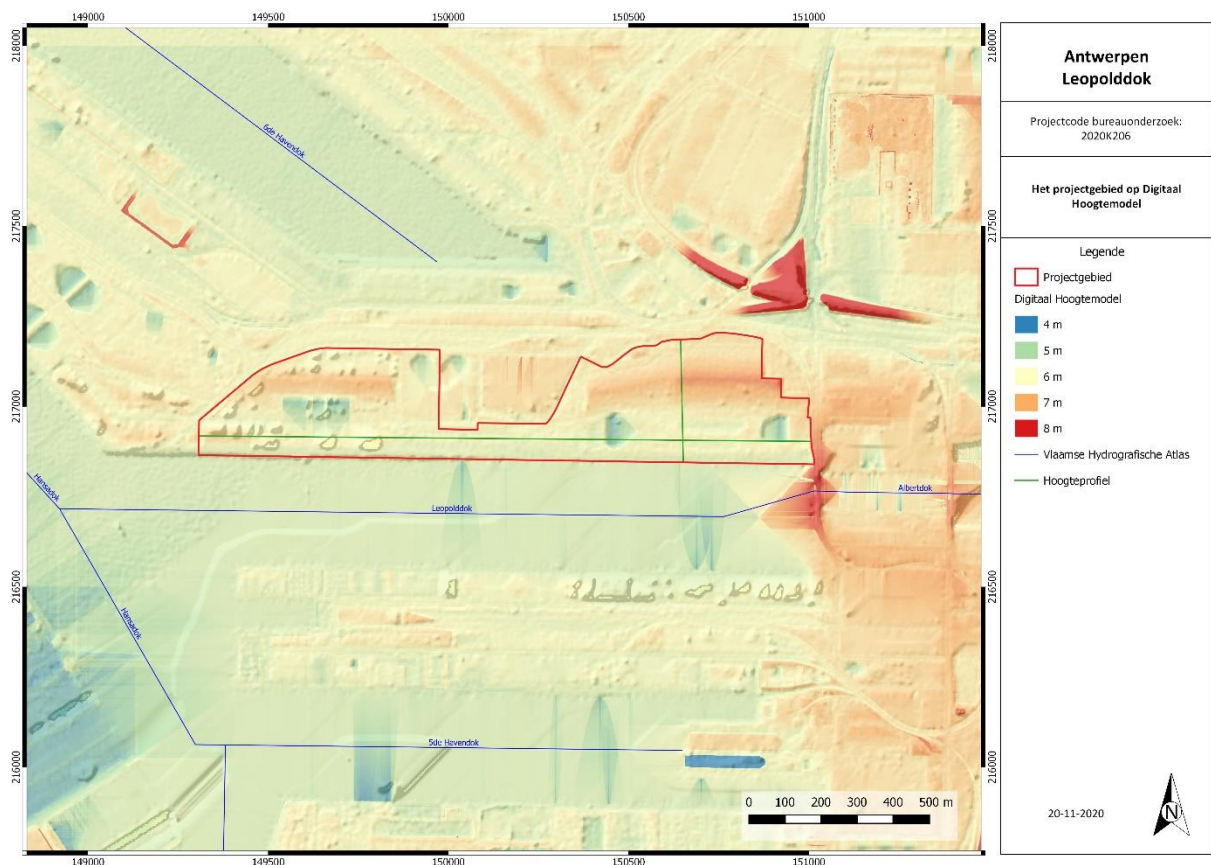
¹ Cartesius s.d.: topografische kaart 1860-1873.

Figuur 7: Terreinprofiel N-Z. © Geopunt Vlaanderen

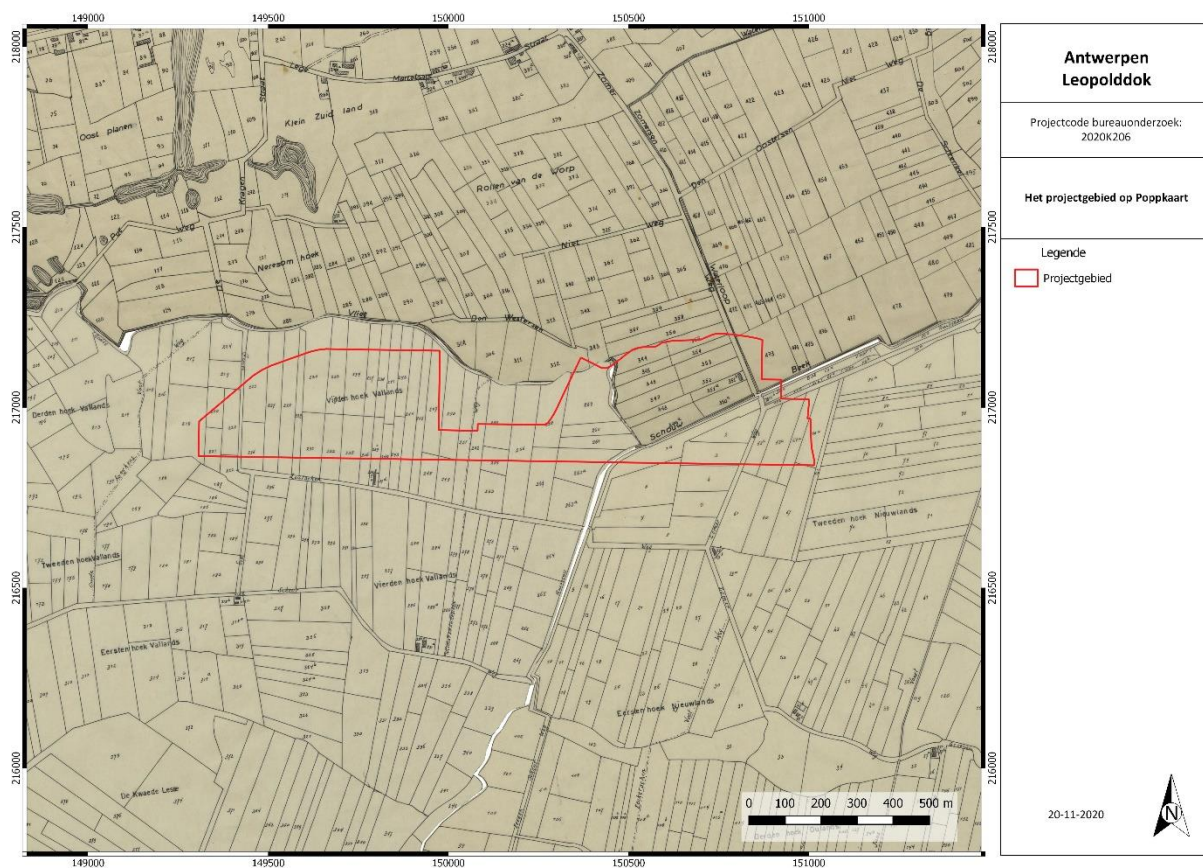
Figuur 8: Hoogteprofiel W-O. © Geopunt Vlaanderen

Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel met aanduiding plangebied. © Geopunt Vlaanderen

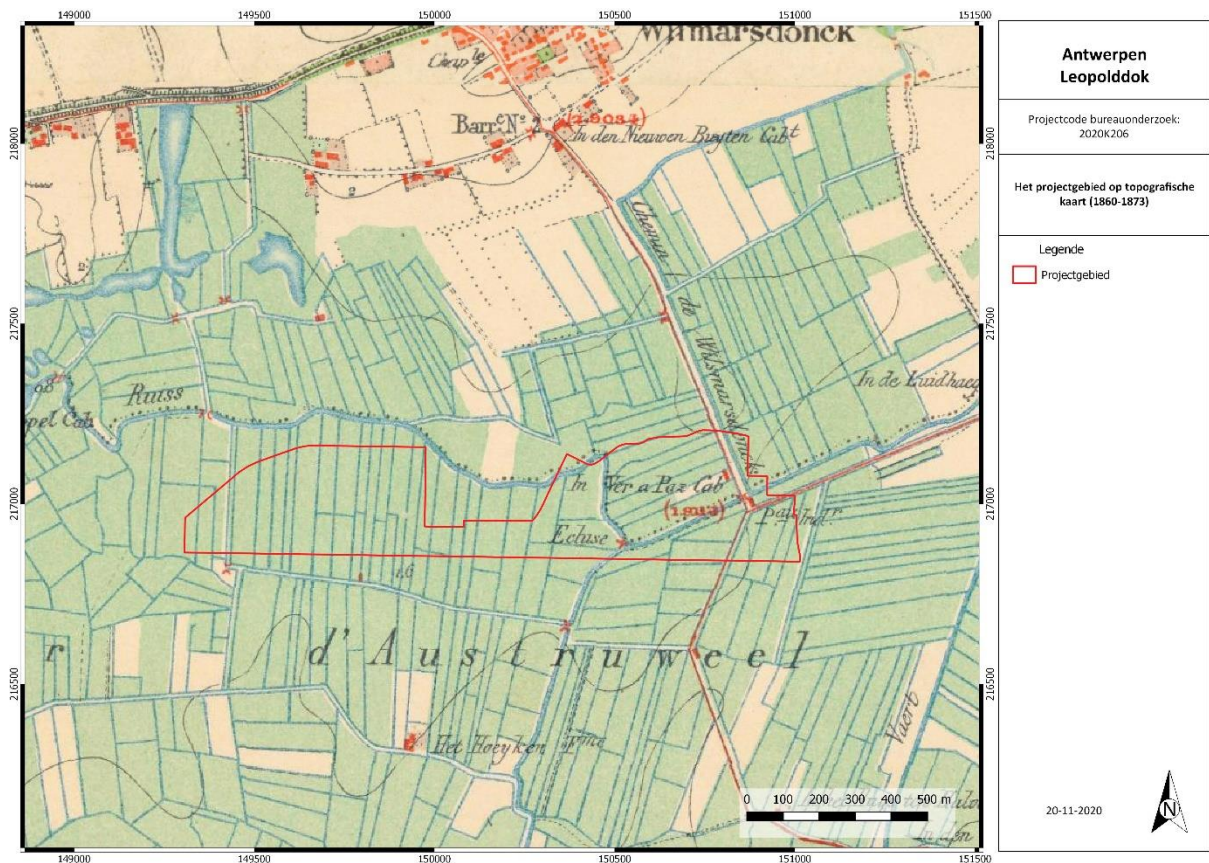
2.2.4. HISTORISCHE BESCHRIJVING

De cartografische bronnen uit de 18de (Ferrariskaart) en 19de eeuw (Atlas der Buurtwegen, Poppkaart) tonen dat het projectgebied hoofdzakelijk bestond uit poldergronden. Over het projectgebied lopen verschillende wegen. In het oosten vloeit de Schouwbeek over het terrein. Op de Poppkaart is in het oosten een gebouw te zien.

Figuur 10: Het onderzoeksgebied op de kadasterplannen van Popp. © AGIV

Op de topografische kaart uit 1860-1873 staat het projectgebied aangeduid als een deel van de Austruweelpolder. De weergave is gelijk aan de Poppkaart. Het projectgebied bevindt zich op ca. 1 m TAW.

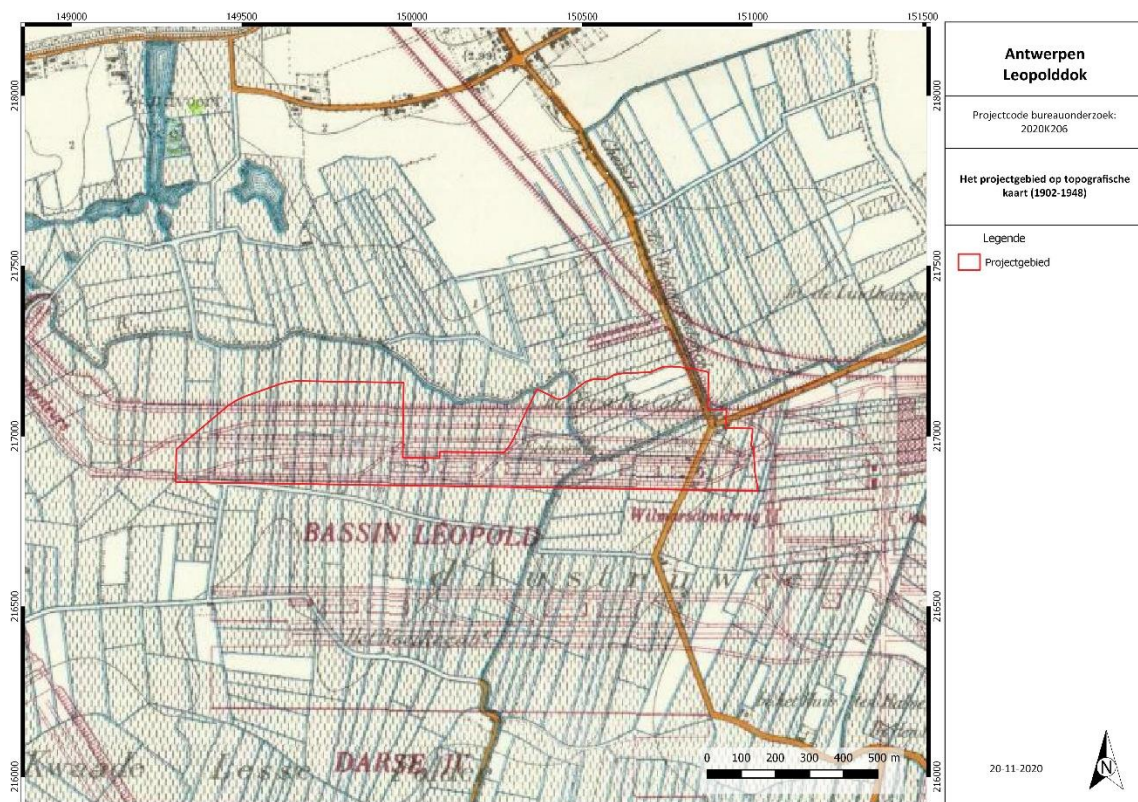
Figuur 11: Topografische kaart uit 1860-1873 met aanduiding projectgebied. © Cartesius

Vanaf 1860 begon de haven zich uit te breiden naar het noorden. Aanvankelijk werden de dokken net ten noorden van het centrum aangelegd. Veel ingrijpender was de aanleg van de dokken na Wereldoorlog I in noordwestelijke richting. Tussen 1908 en 1928 gebeurde de uitbreiding van de haven tot aan de Kruisschanssluis. Samen met het Schuiddok (1922) maar vooral het Leopolddok en Hansadok (1928) ontstond op 31 augustus 1928 een 'kunstmatig' alternatief voor wat men destijds als het project de 'Grande Coupure' noemde. Het doel was enige bochten in de Beneden-Zeeschelde af te snijden. De geleidelijke uitbreiding van de haveninrichtingen vereiste ophoging van de bestaande poldergronden en maatregelen voor een goede ontwatering van de voorlopig overblijvende en nog voor landbouw voorziene poldergronden². Tussen 1956-1965 werd het Tienjarenplan uitgevoerd. De bestaande haven zou gelijktijdig met meerdere dokken (het Vijfde, Zesde en Zevende Havendok) worden uitgebreid. Hierdoor werden de polders verder ingenomen³.

Op de topografische kaart uit 1902-1948 staan de verschillende dokken reeds geschetst. Ten zuiden van het projectgebied staat het Leopolddok aangeduid terwijl ter hoogte van het projectgebied zelf nieuwe wegen en gebouwen staan weergegeven.

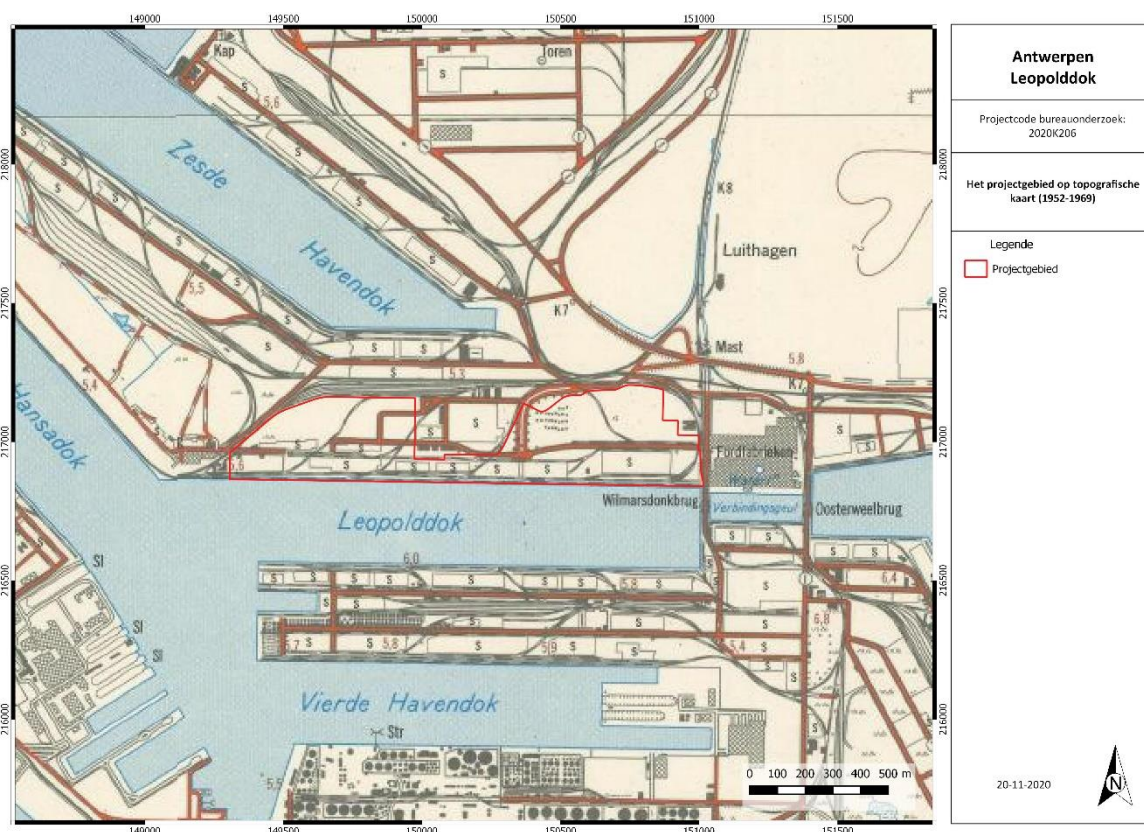
² H. Smits 2011: 24.

³ H. Smits 2011: 26.

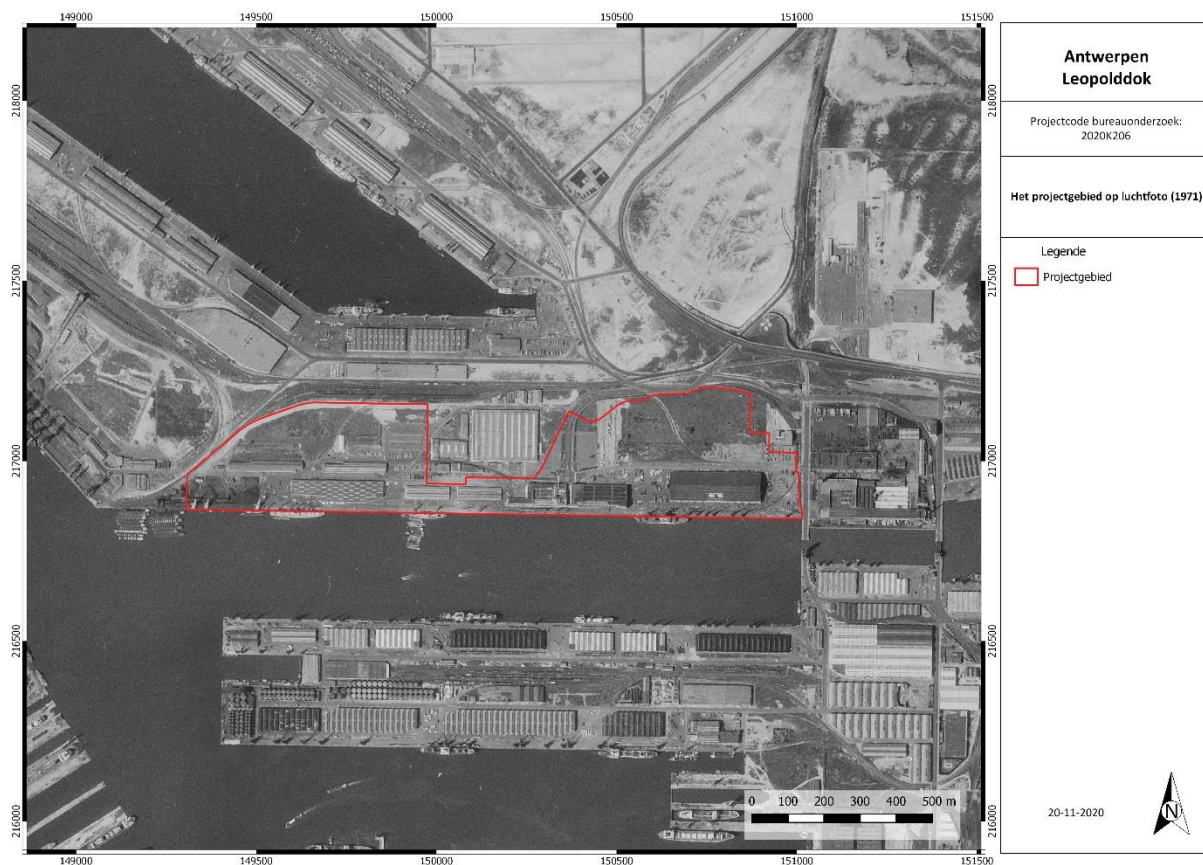

Figuur 12: Topografische kaart uit 1902-1948 met aanduiding projectgebied. © Cartesius 2020.

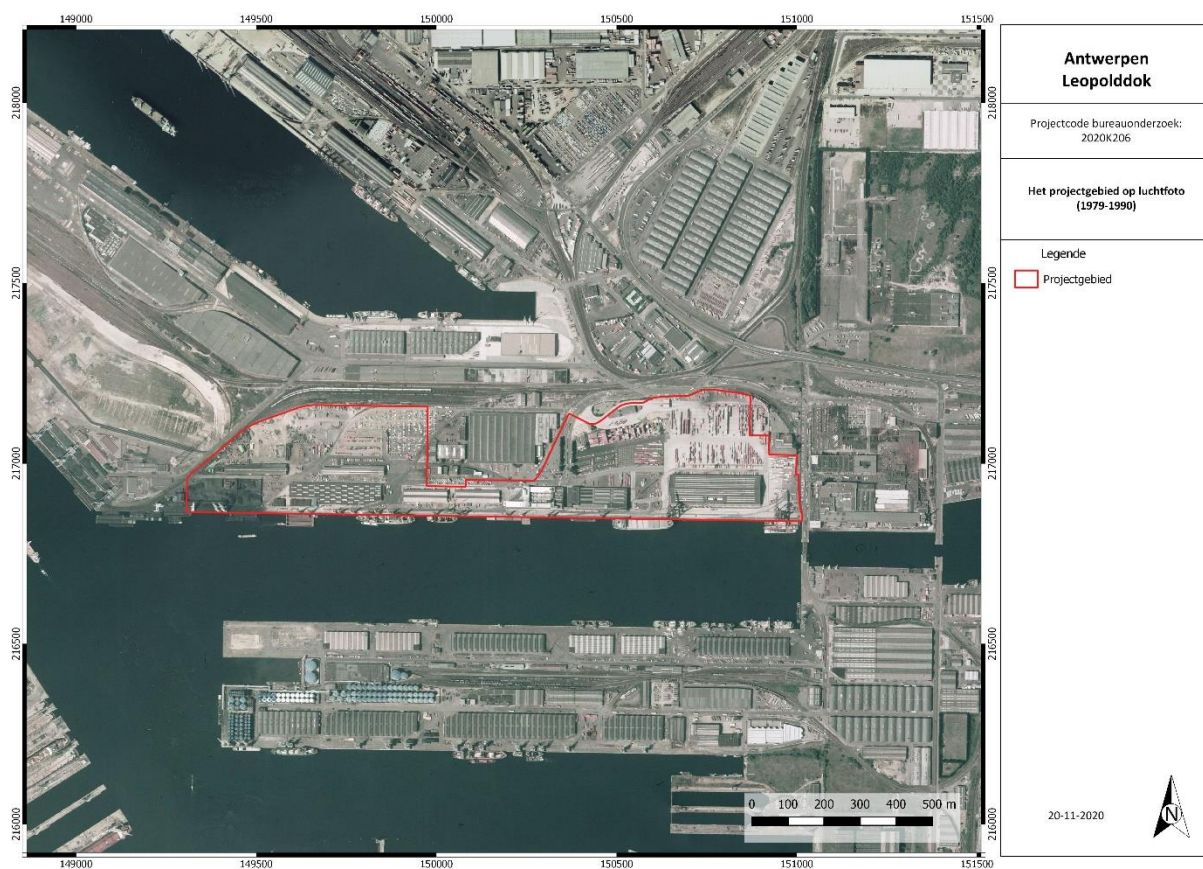
Op de topografische kaart uit 1952-1969 zijn de dokken aangelegd. Ter hoogte van het projectgebied zijn verschillende wegen en gebouwen opgericht. De luchtfoto uit 1971 geeft deze toestand eveneens weer. De toen nog braakliggende zones waren tegen 1979-1990 verhard.

Figuur 13: Topografische kaart uit 1952-1969 met aanduiding projectgebied. © Cartesius 2020.

Figuur 14: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding projectgebied. © AGIV

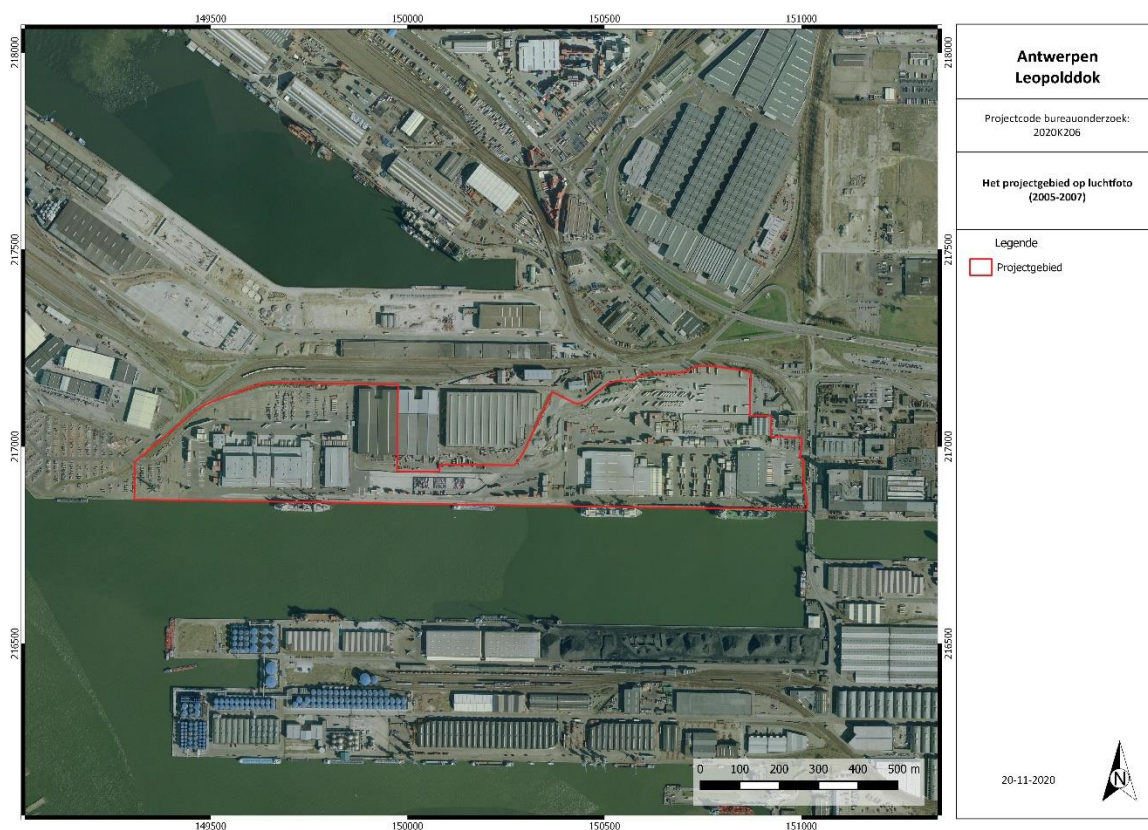

Figuur 15: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding projectgebied. © AGIV

De luchtfoto uit 2000-2003 toont dat het gebouwenbestand volledig veranderde. De toenmalige gebouwen werden afgebroken en maakten plaats voor nieuwe gebouwen of verharding. Op de luchtfoto uit 2005-2007 is te zien dat de westelijke zone terug bebouwd en verhard werd.

Figuur 16: Luchtfoto uit 2000-2003 met aanduiding projectgebied. © AGIV

Figuur 17: Luchtfoto uit 2005-2007 met aanduiding projectgebied. © AGIV

2.2.5. SYNTHESE: DATERING EN INTERPRETATIE VAN HET ONDERZOCHE GEBIED

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?

Op basis van de cartografische bronnen uit de 18de eeuw tot de 20ste eeuw kan men vaststellen dat het onderzoeksgebied ter hoogte van polders, wegen en waterlopen gelegen was. Ter hoogte van het onderzoeksgebied was het maaiveld op ca. 1 m TAW gesitueerd. Het huidig landschap ontstond in de jaren '20 toen bijkomende havendokken werden aangelegd en de gronden ter hoogte van de havenuitbreidingen opgespoten werden. Door de topografische kaart van 1860-1873 en het Digitaal Hoogtemodel te vergelijken wordt duidelijk dat het om een ophoging van ca. 5 - 6 m gaat. Afhankelijk van de bewaring van het onderliggende polderlandschap kunnen nog archeologische resten aanwezig zijn. Het is op basis van de huidige kennis niet duidelijk in welke mate de havenwerken het archeologisch niveau ter hoogte van het onderzoeksgebied verstoord hebben.

2.2.6. AFWEGING NOODZAAK VERDER ONDERZOEK

- In welke zones is verder vervolgonderzoek noodzakelijk indien archeologisch erfgoed potentieel aanwezig is en bedreigd wordt ten gevolge van de geplande ingrepen?

Op basis van het uitgevoerde onderzoek blijkt het terrein ca. 5 - 6 m opgehoogd te zijn. De geplande werken gaan niet dieper dan de gekende ophoging van het terrein. Indien archeologische resten aanwezig zijn zullen deze dan ook niet verstoord worden. Verder onderzoek van het terrein zou dan ook geen nuttige kenniswinst opleveren, waardoor geen bijkomend archeologisch onderzoek noodzakelijk is in functie van de geplande werken.

2.3. SAMENVATTING

Het bureauonderzoek heeft tot doel om op basis van bestaande informatie (landschappelijk, historisch, archeologisch) na te gaan in hoeverre er eventuele archeologische resten kunnen aanwezig zijn op het terrein. Bijkomend wordt getracht na te gaan wat de karakteristieken, de bewaringstoestand en de waarde zijn van de archeologische resten en wat de impact is van de geplande ingrepen.

Op basis van historische topografische kaarten en het Digitaal Hoogtemodel kon vastgesteld worden dat het onderzoeksgebied 5 – 6 m opgehoogd werd. Gezien de toekomstige bodemingreep niet dieper gaat dan deze ophoging, werd geopteerd voor een bureauonderzoek met beperkte samenstelling.

Op basis van de cartografische bronnen uit de 18de eeuw tot de 20ste eeuw kan men vaststellen dat het onderzoeksgebied ter hoogte van polders, wegen en waterlopen gelegen was. Ter hoogte van het onderzoeksgebied was het maaiveld op ca. 1 m TAW gesitueerd. Het huidig landschap ontstond in de jaren '20 toen bijkomende havendokken werden aangelegd en de gronden ter hoogte van de havenuitbreidingen opgespoten werden. Door de topografische kaart van 1860-1873 en het Digitaal Hoogtemodel te vergelijken wordt duidelijk dat het om een ophoging van ca. 5 - 6 m gaat. Afhankelijk van de bewaring van het onderliggende polderlandschap kunnen nog archeologische resten aanwezig zijn. Het is op basis van de huidige kennis niet duidelijk in welke mate de havenwerken het archeologisch niveau ter hoogte van het onderzoeksgebied verstoord hebben.

De geplande werken gaan niet dieper dan de gekende ophoging van het terrein. Indien archeologische resten aanwezig zijn zullen deze dan ook niet verstoord worden. Verder onderzoek van het terrein zou

dan ook geen nuttige kenniswinst opleveren, waardoor geen bijkomend archeologisch onderzoek noodzakelijk is in functie van de geplande werken.

3. BIBLIOGRAFIE

3.1. LITERATUUR

H. Smits (2011) *De ontwikkeling van de haven van Antwerpen de voorbije 75 jaar en de relatie tot de Scheldepolders. Deel 1*, s.l.

3.2. WEBSITES

CadGIS Kadasterplan, http://ccff02.minfin.fgov.be/cadgisweb/?local=nl_BE (geraadpleegd op 20/11/2020)

Cartesius, *Antwerpen*, <http://cartesius.be/CartesiusPortal/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

DOV Bodemkaart, <https://www.dov.vlaanderen.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Atlas der Buurtwegen, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Digitaal Hoogtemodel, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Ferrariskaart, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Luchtfoto, zomer 1971, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Luchtfoto, zomer 1979-1990, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Luchtfoto, winter 2000-2003, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Luchtfoto, winter 2005-2007, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Luchtfoto, winter 2008-2011, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Luchtfoto, winter 2012, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Luchtfoto, winter 2013, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Luchtfoto, winter 2014, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Luchtfoto, winteropname 2015, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Poppkaart, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

Geopunt Vlaanderen, Vandermaelenkaart, <http://www.geopunt.be/> (geraadpleegd op 20/11/2020)

NGI Topomapviewer, <http://www.ngi.be/topomapviewer/public?lang=nl&> (geraadpleegd op 20/11/2020)

4. FIGURENLIJST

Figuur 1: Beslissingsboom in functie van huidig project.	1
Figuur 2: Het GRB met het onderzoeksgebied in overlay. © AGIV	2
Figuur 3: Topografische kaart 1:50000 met aanduiding projectgebied. © NGI 2019.....	3
Figuur 4: Meest recente luchtfoto met aanduiding van het onderzoeksgebied. © Geopunt Vlaanderen	5
Figuur 5: Ontwerpplan nieuwe toestand na de sloop (maakt geen onderdeel uit van de huidige aanvraag waarbij enkel gesloopt zal worden).....	6
Figuur 6: Digitaal Hoogtemodel met aanduiding plangebied. © Geopunt Vlaanderen	7
Figuur 7: Terreinprofiel N-Z. © Geopunt Vlaanderen	8
Figuur 8: Hoogteprofiel W-O. © Geopunt Vlaanderen	8
Figuur 9: Digitaal Hoogtemodel met aanduiding plangebied. © Geopunt Vlaanderen	8
Figuur 10: Het onderzoeksgebied op de kadasterplannen van Popp. © AGIV	9
Figuur 11: Topografische kaart uit 1860-1873 met aanduiding projectgebied. © Cartesius	10
Figuur 12: Topografische kaart uit 1902-1948 met aanduiding projectgebied. © Cartesius 2020.	11
Figuur 13: Topografische kaart uit 1952-1969 met aanduiding projectgebied. © Cartesius 2020.	11
Figuur 14: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding projectgebied. © AGIV	12
Figuur 15: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding projectgebied. © AGIV.....	12
Figuur 16: Luchtfoto uit 2000-2003 met aanduiding projectgebied. © AGIV.....	13
Figuur 17: Luchtfoto uit 2005-2007 met aanduiding projectgebied. © AGIV.....	13